

“KİTAB-I CEM SULTAN” VE GÜNEY BATI AVRUPA (FRENGİSTAN)

“*Kitâb-ı Cem Sultân’ and Southwestern Europe*”

*H. Mustafa ERAVCI**

ÖZET

Anonim bir eser olan “Kitâb-ı Cem Sultân” Cem Sultan’ın hayatı, Osmanlı ve Batı arasındaki siyasal ve diplomatik ilişkiler ve yazarın seyahati esnasında gördüğü yerlerdeki bazı ilginç gelenekler ile ilgili bilgiler ihtiva eder. Dolayısı ile bu eser Avrupa ile Osmanlı arasındaki diplomatik, siyasal ve kültürel ilişkiler bakımından önemlidir. Eserin bahsi geçen yönlerine bağlı olarak bu çalışmada Kâfir imajı, bölge insanının kültürü, gelenekleri ve iki kültürün karşılıklı bakış açıları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cem Sultan, Osmanlı, Batı, Kâfir imajı

ABSTRACT

“Kitâb-ı Cem Sultân” is an anonymous book, contains information about Cem Sultan’s life and politic\diplomatic relations between Ottoman and the Western Europe. A part from these it has data of culture and tradition of regions which was seen by author. Indirectly it is important from cultural and politics relation point of view. According to these ways of text, in this study, infidel image in the Turkish people and their interesting against Europe culture and Christian faith were examined.

Key Words: Cem Sultan, Ottoman, The West, Infidel image.

GİRİŞ

Hakkında birçok kitap ve makale kaleme alınmış olan Cem Sultan’ın daha çok hayatı ve şahsiyeti bilinmektedir. Yapılan çalışmaların ağırlık noktası, genellikle Cem Sultan’ın maceralarını aydınlatma yönündedir. Bu incelemelerde çoğunlukla “Kitâb-ı Cem Sultân” adlı anonim eserin temel kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak göz ardı edilen husus, müellifin Akdeniz’i ve Güney-Batı Avrupa’yı gözlemlemiş olmasının esere kattığı zenginliktir. Öyle ki, eserde şehzadenin iç dünyasından ziyade onun siyasal liderlerle olan görüşmelerine ve Avrupa’yı algılayış biçimine dair bilgiler vardır. Yazar, coğrafi ve tarihi bilgiler vermekle birlikte Avrupalılarla yaptığı sohbetleri ve onlardan öğrendiği değerli bilgileri de çalışmasında aktarmıştır. Öte yandan Fransa ve İtalya’yı kendi gözlemleri ile

* Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 03200/Afyonkarahisar, (hmeravci@hotmail.com).

değerlendirmiş ve onlarla ilgili egzotik bilgiler sunmuştur. Ayrıca Hıristiyanlık inancı üzerinde yoğunlaşmıştır. Çağdaş ve sonraki döneme ait Osmanlı kroniklerinde bu tür bilgilerin olmaması, eserin önemini bir kat daha artırmıştır. Makalede seyahatname nitelikli bu eser tanıtılacak ve onun ışığında Avrupa imgesi, toplumsal yaşam, şehirler, siyasal yapı ve Hıristiyanlık inancı irdelenecektir.

Kitab-ı Cem Sultan

Vâkı'ât-ı Sultan Cem, Kitâb-ı Cem Sultân veya Gurbetnâme-i Cem Sultan adlarını taşıyan bu eser, bahtsız Osmanlı şehzadesinin yaşam öyküsüdür. Bu kaynağa bağlı olarak şehzadenin biyografisini özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir: Sultan Mehmed'in üçüncü oğlu olan şehzade Cem, 23 Aralık 1459 tarihinde Edirne'de doğdu. Konya'da sancakbeyliği yapan Cem, babasının ölümünden sonra ağabeyi Bayezid'le giriştiği taht mücadelesinde yenilerek ilk önce Kahire'ye daha sonraki savaş denemesinin akabinde ise Saint-Jean şövalyelerinin memleketi olan Rodos adasına kaçtı. Orada bir hükümdar olarak karşılandı. Ne var ki çok geçmeden Rodos şövalyelerinin esiri haline geldi. Eylülde, Savoia (Savaya) dükalığına gönderildi. Fransız kralının izni ile 1484 yılında şövalyelerin başı Pierre d'Aubusson'un memleketi olan Limou-sin'e (Limozûn) yerleşti. Birkaç Katolik kral Cem Sultan'ı elde etmek istedi ancak Papa VIII. Innocentus tarafından himaye altına alınıp 1489 yılında Roma'ya götürüldü. Fakat Fransız ordusu İtalya'ya girdiğinde, Kral VIII. Charles onu yanına aldı. Kralla birlikte Napoli'ye giderken yolda hastalanan Cem Sultan, 24 Şubat 1495'de Napoli'de öldü. Cenazesi 1499 yılında Anadolu'ya gönderilerek kardeşi Mustafa'nın Bursa'daki türbesinde defnedildi¹.

Yazarının kim olduğu bilinmese de Avrupa seyahati sırasında onu her daim izlemiş olması dolayısıyla, bu kişinin Cem Sultan'ın hizmetinde çalışan birisi olduğu düşünülebilir. Müellifin Savoia Dükalığı'nın sınırlarını Karaman memleketi ile karşılaştırması ve her ikisini eşdeğer görmesi onun bu bölgeden olduğunu gösteren işaretlerden biridir. Paris nüshasının sonunda Hıristiyanlık dinini tartışması ve muhkem konuları tarih ve dini kitapları kaynak göstererek bu dinin tahrif edilmiş bir din olduğunu kanıtlama çabaları ise onun derin bir din ve tarih bilgisine ve çok kültürlü bir kimliğe sahip olduğunu gösterir. Eser dikkatle incelendiğinde adı bilinmeyen bu yazar büyük bir olasılıkla Mısır seferinden sonra Şehzade Cem'in yanında yer almış, Ekim 1483-Temmuz 1487 tarihleri arasında ondan ayrılmış biridir.

¹ Sultan Cem'in Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmed H.Şakiroğlu, "Cem Sultan" *DVİA*, s.283-84; Halil İnalçık, "Djem" *Eİ2*, II, s.529-31; A. Refik Altınay, *Sultan Cem*, İstanbul 2001. Ayrıca hayatına ek olarak edebi yönü ve eserleri için bkz. Münevver Okur, *Cem Sultan (Hayatı ve Şiir Dünyası)*, Ankara 1992, s.1-30; İ.H. Ertaylan, *Sultan Cem*, İstanbul 1951; İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, Ankara 1989, s. VI-XI.

Çok sade ve kolay bir Türkçe ile yazılmış bu eserin üç kopyası bilinmektedir. Bunlardan Topkapı Sarayı, Revan² ve Viyana Milli Kütüphanesi nüshaları yayınlanmış³, Paris Biblioteque nüshası ise daha önceki çalışmalarda kullanılmamıştır. Hâlbuki bu nüsha diğer nüshalarından hayli farklılık arz etmektedir. Biblioteque Nationale de France, Supply Turc'de "Kitabı-ı Cem Sultan" adı ve 1434 numara ile kayıtlı olan bu nüsha, orijinal değildir. Güzel nesih hat ile yazılan 13 satırlı 66 varaktan oluşan nüsha muhtemelen Sultan Süleyman döneminden sonra yazılmıştır.

Cem Sultan Olayı ve Avrupa Devletleri

II. Mehmed'in fetihleri, iç işleriyle meşgul olan Batı krallarının gözünü korkutuyordu. Bu arada iki batı ülkesi İspanya ve Fransa giderek güçleniyorsa da genel itibarıyla Avrupa zayıf ve Osmanlılara karşı birleşmekten uzak görünüyordu. Bu nedenle Sultan Cem'in Avrupa'da esir olması, dönemin diplomasisi için büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, II. Bayezid başta olmak üzere Macaristan kralı Mathias Corvin, Papa VIII. Innocentus ve Memluk Sultanı Kayıtbay gibi dönemin önde gelen hükümdarları Cem'i ele geçirmek istiyorlardı. Nihayet, Fransa kralı, Cem'in Roma'ya gönderilmesine razı oldu. Fakat bunun için bir şart öne sürdü. Buna göre Cem Sultan'ın durumu kralın izni olmaksızın asla değiştirilmeyecekti. Venedikler ise, çok temkinli davranıyorlardı. Birçok kez Cem'i ele geçirme fırsatını yakalamalarına rağmen bunu değerlendirmediler. Venediklilerin aksine Cem'i ele geçirip onu kullanarak Osmanlı memleketine savaş açmak isteyen yöneticiler de vardı. Memluk Sultanı Kayıtbay, Macaristan Kralı Mathias Corvin, Papa VIII. Innocentus ve Fransa kralı VIII. Charles bu düşüncede olan liderlerdi. Onların Sultan Cem üzerinden yürüttükleri ikinci politika ise Cem'i sigorta olarak kullanmaktı. Ekseriya İtalyan hükümdarları ve Rodos şövalyeleri bu politikayı seçtiler ve II. Bayezid'den yüklü paralar aldılar.

Vakı'at-ı Cem Sultan yukarıdaki siyasi ve diplomatik ilişkilere ışık tutması açısından önemlidir. Bu hadise Osmanlı ve Batı arasında diplomatik ilişkileri artırmıştır. Müellifin Rodos şövalyeleri ile sohbet ettiği ve onlardan çok şey öğrendiği ve böylece çalışmasında sahih bilgiler aktardığı kuşku götürmez. Bayezid'in elçisi Hüseyin Bey bu bağlamda birkaç kez Rodos ve Batı Avrupa ülkelerine gitmiştir. Ayrıca Rodos'ta Türkçe bilen kişilerin

² Bu nüsha ilk olarak Mehmed Arif tarafından TOEM. XXII (Ekim 1913), XXIII (Aralık 1913) ve XXV (Nisan 1914)'de yayınlandı. Daha sonra Şevket Rado tarafından 1969 yılında Tarih Mecmuası'nda tekrar yayımlandı.

³ Nikolas Vatin, Viyana Milli kütüphanesi nüshası ile TOEM'de yayınlanan nüshaların karşılaştırmasını yaparak Cem Sultan'ın hayatını ihtiva eden bir giriş yaptığı edisyonu ve Fransızca tercümesini yayınladı (Nicolas Vatin, *Sultan Djem*, Ankara 1997).

bulunması hatta bir beyin Türkçe konuşacak durumda olması⁴ bu ilişkilerle bağlantılı olarak gelişmiştir. Gerçekte bu durum Osmanlı devletinin Sultan Süleyman döneminde (1520-67) Akdeniz ve Batı yönlü yayılmasına paralel olarak artmıştır. Nitekim Fransa ve Venedik gibi ülkelerde ilk Türkçe eğitim veren okulların açılması 16. yüzyılın ilk yarısında vuku bulmuştur (Arıkan, 2002: 81-85)⁵.

Cem Sultan ve Ekibine Göre Kâfir İmgesi

Yukarıda ifade edilen ilişkilere rağmen farklı iki kültüre mensup bu insanlar birbirlerine şüphe ile yaklaşmışlardır. Nitekim Cem Sultan ve ekibi Rodos'a varır varmaz taraflar arasında gelişen şu diyalog bu konuda bize ipuçları vermektedir. *“Âl-i ziyafet eyledü. Merhûma şarap teklîf itdi. Merhûm dahi: ‘Dinimizde haramdır’ deyü ictinâb ittiğine tahsîn idüp: ‘Ben kişi kendü dinimde sadık olduğum gayet hoş gördüm’ dedi”* (Hâza, 1434:12b) Daha sonrada görüleceği gibi Hıristiyan din adamlarının yaklaşımında daha radikal unsurlar kendini gösterir. Bu durum iki farklı toplumun şuur altında yatan ötekini kabullenmeme ile ilgili olmalıdır.

Diğer taraftan kâfir imajı nasıl gösterilmektedir ve nasıl anlaşılmalıdır? Yazar bunların tekniklerine hiç ilgi göstermez, daha çok elde edilen sonuçlarla ilgilenir. Örneğin Rodos şövalyeleri ile anlaşmaya varılıp, Frenk Süleyman'ın Sultan Cem'i ayıttığı, hele ben *“bu kâfirlerin evzâ'ndan hayır anlamazam onlara varmağı dahi vech görmezem bakisin siz bilirsiniz”* demesine rağmen onun sözünü yoldaşları garaza haml edüp *“Kâfirler ahdlarında müstakim olurlar”* diye itimat ettiğini belirtir (Vatin, 1997: 143). Buradan da anlaşıldığı gibi Cem ve yanındaki Müslümanların gözünde Kâfirler sözünde duran kişilerdir. Ancak daha sonraki süreçte bu husustaki yargıları değişime uğramıştır. Nitekim o, bir yerde *“bali kâfir ki, gayet ukalâ ve ehl-i reylerinden imiş”* (Vatin, 1997: 147) derken kâfirlerin giyim kuşamları ile ilgili teknik ayrıntıya girmeyip *“ahirü'l- emr kâfir libasın giyüp kaçdı”* (Vatin, 1997: 257) başka konularda ise *“Ahmed beği kâfir libasına”* (Vatin, 1997: 161) ve *“Sofî Hüseyin beği kâfir kisvesine koyup”* (Vatin, 1997: 175) gibi tanımlamadığı farklı bir giyim kuşama dikkat çeker. Ayrıca Cem Sultan'ın kaçırılması esnasında olaydan haberdar olan kale görevlileri için *“Kâfir libasların almağa mübâşir iken melâin bu ahvâle vâkıf olur... içlerinde bir iki yüzlü münâfık var imiş”* (Vatin, 1997: 183) gibi ifadeler kullanarak kâfirleri iki yüzlü melâin ve ukala olarak tanımlar. Diğer taraftan hayatının sonlarına doğru Papa, Cem Sultan'ı Osmanlı üzerine göndermek ister. Cem Sultan bunu reddedince, Papa *“hâşâ it gibi bir bucakda yat”* dediği, şehzadenin ise İtalyanca'yı fasih bilip Papaya *“size*

⁴ “Türkçe bilen kafir beycegezi gelip” Vatin, *a.g.e.*, s. 185, Muhtemelen bu Bey Rodos beyinin akrabası olmalıdır. Başka türlü bu coğrafyada Türkçe rüzgârının esmeye başlaması ile ilgilidir.

⁵ Türklerin kurmuş olduğu şirketler için bkz. H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu ekonomik ve Sosyal Tarihi*, İstanbul 2000, s.338.

gelen itden beter olmayıp ya nice olacaktır” (Vatin, 1997: 207-209) ifadesini kullandığı kayıtlıdır. Bu diyalog Cem Sultan’ın kafasındaki kâfir imajının değiştiğine bir başka örnektir.

Kâfir Şehirleri

Öte yandan yazarın bu zorunlu gezi sırasında birçok yeri gördüğü anlaşılmaktadır. Bunun için eser, yer isimleri bakımından bir hayli zengindir. Ayrıca Türk kafilesi içinde bulunan Hatipzade, Frenk Süleyman, Hüseyin, Ahmed ve Mehmed adlı kişilerin zaman zaman farklı istikametlere gönderilmeleri, yer isimlerinin daha zengin olmasını sağladığı görülmektedir. Nitekim 887/1482 senesinde Nice (Nitse)den L’Escaran (Elespere)’e arasındaki yolculuğu “*aksak sakat kimi kuyruksuz davarlara bindirilerek*” tamamlandığı kayıtlıdır (Hâza, 1434:13b). Müellif, Cem Sultan’ı ve beraberindekileri Rodos’dan ayırdıklarını Breil (Berli), Tende (Tente), Limone (Limon), Bourg (Burk) 888/1483 senesinde ise Coni (Koni), Calvallarmaggiore (Kavalarmor), Racconigi (Rakanis), Carignano (Karanon), Aviglian (Avîlâmân) ve Susa (Suza) gibi yerleşim birimlerini akabinde Savoia dükasının merkezini dolaştırdıklarını zikreder. Savoia Dükalığı merkezinde geçen iki günden sonra Rodos’a benzeyen Recilya kalesine götürüldüler. Burada Şehzadenin yanında bulunan Ahmed ve Mehmed adlı iki kişi Macaristan kralına gönderilmek üzere kâfir arabalarına bindirilir. Diğer taraftan yazar, çevredeki ileri gelen beylerin bu oyalama döneminde “*Kostantiniye’yi feth eden Türk beyinin oğlu gelmiştir*” diyü gelüp *şehzadeyi görürlerdi*” (Hâza, 1434:14b) kaydını düşer. Bütün bu örnekler müellifin haber ve bilgi alma imkanlarının oldukça fazla olduğunu gösterir. Ayrıca O, Fransa ve İtalya’yı kendi gözlemleri ile tanıtır, bu ülkeler hakkında bir takım egzotik bilgiler verir. Dönemin ünlü tarihçilerinden Hoca Saadeddin müellifin çalışmasından yararlanırken bu ayrıntıları gereksiz görerek bir kenara ittiği anlaşılmaktadır (Hoca Sa’düddin, 1279/1863: 32). Bu durum, Osmanlı aydınının kendinden başkasına bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir.

Çalışma dikkatle incelendiğinde yazarın amacının Frenk ülkeleri ve toplumları hakkında amaçlı bir bilgi vermek olmadığı sonucuna varılabilir. Bununla birlikte tesadüfen yer verilmiş bazı ayrıntıların yararı göz ardı edilemez. Örneğin Nice(Nitse) ile ilgili gözlemlerini “*Nits’e gelindi derya kenarında bir mahbubca şehr idi mahbubu ve mahbubesi çok idi. Bağ u bağçelerinin hesabı yoğ idi*” (Hoca Sa’düddin, 1279/1863: 155) gibi ifadelerle aktarır. Şehzade ve yandaşlarının kaçmasını önlemek için onlar devamlı surette sarp kalelere götürülerek oralarda saklandılar. Yazar, gidilen yerleri “*acayip*” ve “*farklı*” olmasından dolayı ya sadece isimleri ile ya da teferruatlı bir şekilde tanıtır. Nitekim Bourganeuf (Burgonu) adlı yerden ayrılıp, Rodos beyinin kardeşinin hakim olduğu Monteilaou vicomte (Montele) hisarına geldiğini, iki ay sonra Mortul ve sonra Bukalemeik adlı hisara getirildiğini, burasının bir tarafı hendek ve su ile çevrili olduğunu

yazmaktadır. İki yıl burada tutulan şehzade bu esnada Rodos, Mısır, Fransa, Macar ve Papalık gibi devletler tarafından kendi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları bir oyuncak haline gelir. Bu siyasi belirsizlik ortamı, şehzade ve yandaşlarının hayatını da etkiler. Onlar birçok şehir ve kale geçilerek Rodos beyinin mahpuslar 3500 altın harcayarak yaptırdığı yedi kattan oluşan Grostor adlı kuleye getirilir⁶ (Hâza, 1434:18b-20a). İki yıl burada hapis hayatı yaşar. Bu sırada Cem Sultan'ı kurtarmaya dönük teşebbüsler olur ise de bunlar akim kalır. Papalık ise Pouilles(Pulya) Beyi ile anlaşma yapar ve şehzadeyi tekrar talep eder. Bunun üzerine 200 adamla 893/1488 senesinde Burgonu nevahisinden Rome(Rim)den yana göçüp Niletan adlı hisara gidilir. Müellif, Niletan'da içi demir zincirlerle dolu bir kilise bulunduğunu ve bu kilisenin bölgedeki esirlerin teşhir edildiği bir mekân olduğunu söyler (Vatin, 1997: 191). Buradan sonra Piyankurt yaylağında konaklandığını ve bu yerin de yaz kış aynı olduğunu yazar. Esir kafilesi en sonunda Lyon(İlyon)'a gelir. Burayı müellif şu şekilde tarif eder: *“Riga Fransa'nın ulu tahtından biridir. Muazzam şehirdir. İçine iki ulu su uğrar ki gemi ile geçilir. Bu sular şehri üç şakk eder, üç şehir gibi vâki olmuşdur. Belki yalnız köprüsü başındaki bâzâr bir şehirdir. Her yıl dört ayda bir kere sekizinci gün muttasıl bâzârı durur. Her milletin bâzergânları buraya gelir.”* (Hâza, 1434: 24a). Daha sonra Sasun adlı bir hisarda konaklandı. Yazar, bu hisar içindeki kilisede adam büyüklüğünde halis gümüşten yapılmış bir put olduğunu kaydeder. Şehzade ve yakınları yollarına devam ederek İlyon suyu kenarından Vienne, Auvergne(Averna) dağına aşarak Fransa'nın en önemli eyaletlerinden birinin merkezi olan Bourbon (Borbom) hisarına ulaşırlar. Burası Rodos Beyi'nin atadan vatanlarıdır. Müellifin vermiş olduğu bilgilerden hareketle kâfir şehirlerinin bayındır ve büyük olduğu, savunma mekanizmaları mükemmel olan müstahkem kalelerin yer aldığı ve bu kalelerde büyük kiliselerin önemli yer tuttuğu söylenebilir.

Yazar zaman zaman bu gezdikleri bölgelerin coğrafi durumu ile ekonomik yapısı hakkında şunları aktarır. *“Ve bu memleketlerin ekserinde düzme göller ve ekme çayırlar var ki, kıyâsa gelmez. Lâkin düzme göl dediğimizin aslı buymuş ki, iki dağ arasında bir set bağlarlarmış içine su salarlarmış. Tâ ki, dolu tarla andan etrâfından yük yük tatlu sular balıkların beş on günlük yoldan getirürler imiş. Sepet içine bir kat saman bir kat balık arkası üstüne düşerlermiş. Sepet dolduktan sonra ol o şekilde davarlara yükledülürmüş. Gice sabaha değin yürürlermiş. Gündüz konub balıkları suya koyarlarmış. Gene gece bu vechile yükledüb giderlerimüş. Tâ ki o balıklar ol düzme göle koyarlar imiş. Bundan sonra da dört beş yılda bir kere ol gölün suyun salıverirlermiş. Az kalub içinde üreyen balıkları tutub*

⁶ “Gorostur yani yoğun kule demektir. Yedi tabaka ki, zir zemin idi. Kiler ettiler. İkinci matbah ettiler, üçüncü merhumun bazı hademelerin mesken ettiler dördüncü tabaka kendü hüddamın meskeni idi. Beşinci, yine merhumun huddamın bazısının meskeni idi. Altıncı harar firerler meskeni yedinci, sekafidir kendü kafirlerin meskenidir.”

nice bin altunluk balık satarlarmış. Bu vechile balık üretirlermiş ve her gâh ki, bâzâr tutmalı olsa ille de haber eyler imiş. Bir nice günlük yoldan balık almağa hesâbsız kimseler gelirmiş. Zira her şehirde bâzârlarda havuzlar ve sandukçeler vardır ki, diri balıklar nice aylar beslerler. Müşteri görüp beğendiğin tutup eline verirler.” (Hâza, 1434: 17b, 18a) Çayırarla ilgili olarak da *“Ammâ ekme çayır dediğimizin aslı bu imiş ki, sahraları sürüp çayır tohumun ekerlermiş. Üç dört yıla değin dahl etmeyüp yonca savurur gibi savururlarmış. Şol kadar kuvvet tutub köklenirmiş ki, saban sökmez olmuş. Andan sonra biçmekden ve davar salmakdan hiç ziyân değmezmiş, çayır olmuş.”* (Hâza, 1434: 18a)

Frenk Adetleri

Kitâb-ı Cem Sultân'da Frengistan'da yaşayan toplulukların örf ve âdetleri ile ilgili de bilgi vardır. Örneğin Nitse şehrinden sonara iki günlük menzil sonrasında esir kafilesi bir yerde konakladılar. Bura halkının âdetleri ile ilgili olarak râvi şu bilgileri zikreder: *“Bu taraftan oş gün oş yarın gelür didiler. Dürlü yalanlar tutub merhûmu dört ay mikdârı eğlendirdiler. Şehir bakire mecrubelerin getirüb hurus deperlerdi. Onlar ki âdetlerinde örtünmek belki öpüşmek kocuşmakla iftihâr ederler. Oynayıp dinlenmeler olacak yabancılarnın dizlerinde otururlardı. Boyun, kulak açık aralarında bir gâyet mecrûbeye merhûmun talki olmuşdu. Bu vechile geçerken Frenk Süleyman Bey dilini bilür diyor.”* (Hâza, 1434: 13a) Başka bir yerde ise şu olay anlatılır: 18 Receb 888/22 Ağustos 1483 tarihinde Savoia Dükü Riga Frense öldü ve ülkesinde karışıklık çıktı. Bunun üzerine oğulları Cem'in yanındaki adamlardan 29'nu ayırarak ve kâğıda yazarak oradan ayrıldılar. Ayrıca bu kâğıda geçiren 29 kişiye zarar verilmeyeceğine dair İncil üzerine yemin ettiler (Hâza, 1434: 15b). Sözü yerine gelme noktasında bölge halkının iki şeye dikkat ettikleri; bunlardan biri söz konusu işin kayıt altına alınması ikincisi ise İncil üzerine ant içme usulüdür.

Şehzade ve yakınları 894 Rebiülevvel/Ocak 1489 Çarşamba günü Roma'ya geldi. Burada papadan gayri şehrin ileri gelenleri şehzadeyi istikbal edip sevgi gösterisinde bulunarak papanın sarayına ikamet ettirdiler. Rodos beyleri ve bazı din adamları burada cari olan bir geleneğe dikkat çektiler ve şehzadeden bunu yapmasını istediler. Müellifin alıntı olarak verdiği istek şu şekildedir: *“Cemi' memleketin padişahları buraya geldikde âdetdir ki, papanın ayağını öperler. İlla meğer Alaman Beyi dizini öper. İki kurnesi yani boynuzlu tâci olduğu cihetden ve hem zaman evvelce Roma papalara ol ihsân itmiş imiş. İmdi sizleri dahi vechi budur ki ayağın öpesiz. Bari hiç olmazsa dizin öpmek vacibdir dediler”* (Hâza, 1434: 26a). Özellikle bu ayak öpmenin ondan mağfiret umma adına yapıldığını ifade etmeleri, şehzadenin celallenecek bunu reddetmesine ve şu sözleri sarf etmesine neden oldu: *“Ben mağfireti yalnız Allah'dan umarım bu hususda papaya ihtiyacım yokdur.”* diye ret etti. Hulasa şehzade bu geleneği hem Türklüğe hem de Müslümanlığa sığdıramadı.

Papalıkta elçi bulunduran devletlerin isimleri şehzade adına düzenlenen bir divana bunların davet edilmesinden anlaşılıyor. Yani bir nevi o dönem Avrupa’ında önde gelen siyasi yapıların isimleri belirleniyor. Müellife göre “*Efrençden İspanya ve Riga Portugal ve Riga Franse ve Duka Milan ve Ceneviz ve Florantin ve Duka Di Ferafe ve merkezde Montova ve Venedik gibi ve gayriden Alman ve Üngürüs, Ri de Poyama yani Çek ve Leh ve Rus gibi beylerin elçileri*” divanda cem olmuştu. Buradaki misafirin kabul geleneği ile ilgili olarak da “*Elçiler ayak üzerinde durmuşlar ve Cem kendü halkıyla ve Riga Frense’nin Menşinyor de Falkon âdemiyile ve Rodos beyleri ile içeri girdi cemî kardinaller ve papa ayak üstünde durup merhûmla musâfaha edip envâi taltiflerle mekânına gönderdi*” (Hâza, 1434: 27b) ifadesini kullanır. Bu devletlerin yönetimleri ile ilgili ayrıntılı bilgi olmamakla beraber yazar, esir ekibi Piyankurt yaylağını geçtikten sonra Kurpiyare şehrine gelindiğini ve buranın yöneticisinin ise Riga’nın kız kardeşi Kileremont adlı bir kadın olduğunu kaydeder (Hâza, 1434: 23a-b). Ayrıca İlyon’u Fransa’nın en önemli eyalet merkezlerinden biri olarak tanıtmayı, Paris’te merkezi hükümete bağlı eyaletlerin var olduğunu bir göstergesidir.

Hıristiyan Dini ve Papalık Seçimi

Cem Sultan’ın üzerinde dini ve politik oyunlar oynayan Papa VIII. Innocent, ona “*Eğer Hıristiyanlığı kabul edersen bütün Avrupa sana yardım edecek, arzuladığın saltanata sâhip olacaksın*” teklifini getirir. Cem Sultan, her zaman olduğu gibi mağrur, şerefli, asil, cesur karakteriyle “*Ben size Mısır yolunu söylerim, siz bana bâtil dersiniz. İnsana kendi dininden başkası bâtildir. Dinimi cihân saltanatına vermezem*” (Vakıat-ı Cem Sultan: 23) der.

Şehzadenin Vatikan’da bulunduğu esnada şehzadeyi Hıristiyan dinine sokmak için çeşitli planlar düzenlenir. Bu bağlamda şehzade ile kardinaller arasında dini tartışmalar yaşanır. Papa dahi bir keresinde şehzadenin İseviye dinine inanıp inanmadığını sorar. Fakat şehzade, “*İsa aleyhisselamın dinini ikrar ederiz. Amma 318 keşişin cemiyet edip düzdüğü dine değil*” diyerek cevap verir ve bu konu üzerinde incil’i tartışmaya açarak dünyada beş farklı İncil’in olduğunu beyan eder. Bunlardan ilki İsa peygambere inen İncil ki ona iman ve tasdik vaciptir. İkinci, Matta üçüncü Markos, dördüncü Lukka, beşinci ise Yuhanna İncili’dir. Nasaranilerin bazı tarih kitaplarında Yahudi’den Nasarani olanlar İncil’i İbranice, Frenk taifesine Frenkçe, Rum ahalisine Rumca, Ermenilere Ermenice yazıldığı kayıtlıdır. İncilin tahrif edilmesi ile de Hz. İsa’ya inen İncil’in Hz. İsa’nın doğduğu vakitten taraf olduğu vakte kadar başına gelenleri, mucizeleri ve amelleri ihtiva edeceğini, hâlbuki sonra yazılan dört İncil’in Hz. İsa’nın ağzından nasihatleri ihtiva ettiğini iddia eder. İkinci olarak orijinal İncil’in Kıptiler’e Süryani dilinde indiğini bu halk tarafından beyan edildiğini şimdi ise Arab, Acem, Ermeni, Rum, Frenk, Üngürüs, Alman ve Gürcü diline dönüştüğünü ve her bir halkın hak budur deyip itikad ettiğini beyan eder (Vakıat-ı Cem Sultan: 32a-b).

Ayrıca bir rahibin elinde var olan bir İncil'den Selman-ı Farisî'nin Hz. Peygamber'in hatemü'l-enbiya olarak geleceğine dair bilgiyi verdiğini, hâlbuki bu bilgilerin İncillerde olmadığını, bunun için Hz. İsa'nın getirdiği dini terk ettiklerini söyler. Buna ek olarak da Hz. İbrahim'in sünnetini terk ettiler, kibleleri beytül mukaddes iken puta secde idenler gibi, haça secde eder oldular ve İsa ve Meryem'e tanrı dediklerini (Vakıat-ı Cem Sultan: 34a-b) söyleyerek bu dinin tahrif olduğunu açıklamaya çalışmıştır.

Papanın ölümü sonrasında yeni papanın seçimi ile ilgili olarak şu bilgiyi verir: *“VIII. Innocentus öldü fitretde bir hatar yetiše deyü merhum yiğirmi gün mikdarı bir mahfuz yerde hıfz etdiler ta Aleksandere Papa oluncaya değin ammâ bunların papa olmasının târiki buyumuş ki, kırk mikdârı kardinaller ki, vardur ol iskerlet kırmızı tâcların giyüb Papalık kilisesine cem olup, Romanun ekâbirin ve a'yânın davet edüb şehr-i Roma beğlerine ısmarlayub, kendüler müşâvereye meşgûl olurlar, kilisenin için bölük bölük hücerât ederler kardinaller adedince pes kiliseyi muhkem yaparlar. Hiç ahad girmez pes her biri başka hücreinde gece gündüz fikirde olup her sabah bir birleriyle buluşup bölük bölük olup, her bir bölük bir kişi ihtiyâr eyler, pes bir birini mâl virmek ile ve istimâlet ile kendülerine tâbi kılmağa meşgûl olurlar tâ şuna değin ki, bölükler ikiye münhasır olur pes ol vakt, her kankı bölük adede ziyâde olursa ol az olan bölük dahi çoğuna tâbi olub ol bölük kardinalleri ilerü çekdüğü kardinal papa eylerler.”*

Papalık seçimi sonrası Vatikan'da yaşayan gelenek hakkında da şunları kaydeder: “Pes kilisenin bir penceresinden bir haç çıkarub filan papa oldu diyü işaret eylerler. Pes bu muntazır olan halk dahi gani fakir, kebir, sağır papa olanın evin barkın yağma u tarac eylemeğe hücum edüb yağma iderler. Andan kiliseyi açub i'zâz-ı ikrâm ile kürsiyle boyunlarında götürüb Sântipetre nâm ulu kiliselerine getirürler andan papalık sarayına ilterler. Pes cemi' memâlike ulaklar ve mektûblar gönderürler ki filân papa ölüp filân ayda filân günde filân sâatda filân kardinal papa oldu deyü, tâ ki anlardan dahi papalık kutlayu elçiler ve armağanlar gelür bir haftadan sonra yine Santipetre nâm kiliseye getirürler papalık tâcın başına ururlar hem-în ol vakt yarlıgamaklığa icâzet olunur pes andan ata bindirirler fukarâya sîm ü zer nisâr eyler andan cami' ehl-i silâh cebeye cevşene girüp şehir halkı ekâbir a'yân cem' olub Sancovân- atrâna nam kiliseye ki bakır at anun önündedir anda ileterler bu yolda anda cem' olan tâifenün üzerine el ile haç şeklin ede ede yur yani, yarlıgar anda hazır olmayan ol itün mağfiretinden mahrûm kalur derlermiş pes ol kiliseye varıcak, papanun altına bir delik kürsî korlarmış ta ki, oturduğu vaktin husyeteynin ol delükden aşığa sarkıdirmiş andan ol kilisenin bir mu'temed papası elin kürsü altına sokup papa er âdem idüğün bilmek için papanın husyesine yapışub papa mıkça yani, papa er âdem-dür deyü beşâret edermiş pes her işiden kimesne şehrî vü garib birbirine papa mışka deyü beşâret edüp, şehrün içi gulguleyle tolarmış ammâ bu kaide böyle olmasına sebeb buyumuş ki, bir zamanda bir hatun kişi er âdem şeklinde bir nice zamân

papalık eylemiş zirâ ki, kamusu tıraşlar dur saç sakal olmaz âhirü'l-emr bir oğlan ile zinâdan haml vâki olub toğurmayınca muttali' olmamışlar ol hayfdan bunun gibi şenâ'ata mürtekeb olmağa rızâ göstermişler” (Vakıat-ı Cem Sultan: 34a-35a)⁷ şeklinde kayda değer bilgiler aktarılmaktadır.

SONUÇ

Müellifinin ismi belli olmayan Kitâb-ı Cem Sultân, tesadüfen aktarılan veriler ışığında istifadeye açık bir kitap olması hasebiyle çok önemli bir kaynaktır. Bir Osmanlı şehzadesi olan Cem Sultan, Hıristiyan Avrupa'da on üç sene yaşadı. Olağan dışı olmasına rağmen bu olayın kültürel açıdan önemli sonuçlar doğurduğu söylenemez. Ancak Frenk dünyası ile darü'l-İslâmın arasındaki diplomatik ve siyasi ilişkiler artmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı padişahları, diplomatik açıdan Avrupa hükümdarlıklarından biri haline gelmiştir. Cem olayı başlı başına bu değişikliklerin tek müsebbibi olmasa da önemli bir fırsat yaratmıştır.

O dönem de değişim halinde bulunan batı ülkeleri farklı giyimleri ve yaşayışları ile dikkat çekmektedir. Kâfirler ukalâ ve göründükleri gibi davranmayan topluluktur. Şehirleri nehir kenarında olup müstahkem kaleler ve ihtişamlı saray ve kiliseler ihtiva etmektedir. Papalık bütün Hıristiyan dünyasının elçilerini bünyesinde bulundurup bu anlamda önemli bir siyasi ve dini güçtür. Hıristiyanlık ise tahrif edilmiş bir dindir.

KAYNAKÇA

- ARIKAN, Zeki. “Avrupa’da Türk İmgesi” *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ALTINAY, Ahmet Refik. (2001), *Sultan Cem*, İstanbul.
- ERSOYLU, İ. H., (1989), *Cem Sultanın Türkçe Divânı*, Ankara.
- ERTAYLAN, İ. H., (1951), *Sultan Cem*, İstanbul.
- HÂZA, (1434), *Kitâb-ı Cem Sultan*, Biblioteque Nationale De France, Suppl.Turc.
- GALLOTTA, Aldo. (1986), “Venedik Devlet Arşivinde Osmanlı Şehzadesi Cem ile İlgili Belgeler, çev. Mahmud Şakiroğlu, *Tarih ve Toplum Dergisi*, c. 5, say 30, İstanbul.
- İNALCIK, Halil, “Djem” *EI2*
_____. (2000), *Osmanlı İmparatorluğu Ekonomik ve Sosyal Tarih*, İstanbul.
- OKUR, Münevver. (1992), *Cem Sultan (Hayatı ve Şiir Dünyası)*, Ankara.
- SA'DÜDDİN, (1279/1863), *Tâcü't-Tevârih II*, İstanbul.
- ŞAKIROĞLU, Mahmud, “Cem Sultan” *DVIA*
Vâkı'ât-ı Sultan Cem, Viyana Milli Kütüphanesi, Mxt 201.
- VATIN, Nicolas. (1997), *Sultan Djem*, Ankara.

⁷ Aldo Gallotta, “Venedik Devlet Arşivinde Osmanlı Şehzadesi Cem ile İlgili Belgeler”, çev. Mahmud Şakiroğlu, *Tarih ve Toplum Dergisi*, c.5,say 30, İstanbul 1986, s. 337-46.